

P

**Psykologernes
fagmagasin**

Nr. 01 | 2016 | 2. årgang

Hjerneværk

Hver uge arbejder neuropsykologer og neurokirurger tæt sammen om at operere patienter, der er vågne. Reportage fra vågenoperation på Nordens største neurokirurgiske klinik.

12

Optimisme kan godt rime på terrorisme

Af Henning Due, *journalist*

Både videnskabeligt og praktisk er voldelig radikaliserings en glat fisk, som er svær at få hånd om, men en af landets førende eksperter på området, professor Preben Bertelsen, mener alligevel, at fremtidige terroraktioner kan forebygges – bl.a. med forskning i risiko- og beskyttelsesfaktorer.

Preben Bertelsen sidder fordybet ved computer-skærmen på sit kontor på femte sal i Psykologisk Instituts bygning på Aarhus Universitet.

– Giv mig lige et par minutter, og så skal jeg være der, siger han.

I kølvandet på det historiske terrorangreb i november i Paris i 2015 har professoren, der er en af landets førende forskere i forebyggelse af radikalisering, sagt ja til at give sit bud på, hvordan terrorangreb på dansk og udenlandsk jord kan forebygges, og det viser sig, at han allerede har løbet sig varm inden interviewstart.

Preben Bertelsen er i fuld gang med at skrive et modsvaret til den konservative udenrigs- og integrationsordfører Naser Khaders kritik af den såkaldte Aarhus-model; den verdensberømte antiradikaliseringssindsats, som professoren har været med til at udtænke. Dagen forinden har Khader nemlig forklaret på TV 2 Østjylland, at han opfatter modellen som "kejsers nye klæder", fordi den i hans øjne ikke har været den succes, den er blevet ophøjet til at være.

– Når folk kommer tilbage fra Syrien efter at have kæmpet med Islamisk Stat, skal de ikke tilbydes psykologsamtaler eller jobtilbud, de skal retsforfølges, lød kritikken.

Det er de bemærkninger, der har sendt Preben Bertelsen til tasterne.

– Det er jo ikke sådan, at vi bare tager imod alle hjemvendte Syrien-krigere med åbne arme og tilbyder dem psykologbehandling og et sted at bo, selvom de har begået forbrydelser, siger han og slår armene op i luften.

Med "vi" mener Preben Bertelsen – ud over sig selv – samarbejdspartnerne fra Østjyllands Politi og Aarhus Kommune, der alle arbejder med Aarhus-modellen.

'Aarhus-modellen for antiradikalisering', som den formelt kaldes, er forankret i Socialforvaltningen og i forvaltningen for Børn & Unge i Aarhus Kommune og har siden 2011 været ledet af SSP Aarhus. Formålet med modellen er at forebygge radikalisering og diskrimination i samfundet.

Modellen forsøger via tidlig opsporing, brug af mentorer, workshops, forældrenetværk og ikke mindst dialogens vej at hjælpe unge tilbage på rette spor. Både de, der udviser faresignaler, som peger på en bevægelse mod en militant og voldelig radikalisering af politisk eller religiøst tilsnit. Men også de, der vender hjem fra en krigszone og selv ønsker at finde vejen tilbage til et normalt liv.

Modellens videnskabelige fundament er blandt andet Preben Bertelsens teori om

tilværelsespsykologien. Og emnet er højaktuelt. Både på grund af angrebet i Paris, der slog 130 mennesker ihjel, og som bevægelsen Daesh (også kendt som Islamisk Stat), har taget ansvaret for. Og fordi en gruppe unge danskere også er rejst til Syrien. I en pressemeddelelse fra 23. oktober 2015 lød vurderingen fra PET, at mindst 125 danskere er rejst til Syrien eller Irak, og at cirka halvdelen er vendt tilbage.

CTA, Center For Terroranalyse, vurderede samtidig, at der blandt de hjemvendte er personer, der kan udgøre en terrortrussel.

Ifølge et notat fra Aarhus Kommune fra marts måned 2015 modtog 16 personer rådgivning på tidspunktet eller var involveret i andre indsatser via modellens såkaldte exit-program, mens tre personer, som var mistænkt for at planlægge at tage til en konfliktzone, var i søgelyset hos kommunens medarbejdere, der arbejder med modellens forebyggende indsats.

Østjyllands Politi oplyser, at cirka 35 unge fra Aarhus i løbet af 2012 og 2013 tog afsted til Syrien, og i løbet af 2014 er de 17 vendt tilbage, seks er dræbt, og 12 er stadig dernede. I 2014 stopper trafikken ud af Danmark fra Aarhus. Af de 17 hjemvendte er 15 enten i arbejde eller under uddannelse.

Det er denne gruppe unge, Aarhus-modellen blandt andet retter sig mod.

Preben Bertelsen bliver irriteret over det, han ser som en udbredt misforståelse blandt danske politikere: hvad Aarhus-modellen egentlig handler om.

– Med modellen har man sådan set bare fintunet to bestemte indsatser, altså den tidlige indsats og exit-strategien, men de står jo ikke alene. Fx køres der også workshops i skolerne, og har et unikt dansk SSP-samarbejde, som ikke kender sin mæge uden for Skandinavien, siger han.

Hjemvendte unge, der fx har deltaget i krigen i Syrien, tilbydes heller ikke uden videre en plads i exit-programmet, men skal igennem flere screeninger, før de overhovedet tilbydes en plads.

– Det første er en sikkerhedsscreening, hvor det vurderes, om personen er til fare for Danmark, og dernæst skal personen igennem en kriminalitetsscreening. Viser det sig, at personen har begået forbrydelser, optages de ikke i programmet, siger Preben Bertelsen.

De og andre elementer blev ikke bragt på banen af Naser Khader i interviewet med TV 2 Østjylland, men det er netop dem, der ifølge

psykologiprofessoren gør modellen unik, og som har skabet en international politisk opmærksomhed om modellen. Blandt andet fra de parisiske myndigheder, der ifølge Preben Bertelsen kontaktede Aarhus Kommune i foråret 2015 for at blive klogere på, hvordan modellen kan bruges i en fransk kontekst.

Han vil ikke gå så langt som til at sige, at Frankrig kunne have undgået terrorangrebene, hvis Aarhus-modellen allerede var implementeret i landets hovedstad. Men det er ikke det samme som at sige, at modellen ikke tjener sit formål, mener han.

– Vi kan aldrig undgå den slags forbrydelser, men vi kan minimere risikoen for, at en ny generation af unge i mindre grad bliver udsat for eksklusion og radikaliseres. Det kræver en bredspektret satsning, hvor vi ikke bare vender blikket mod fx Syrien, men også udruller psykosociale og socioøkonomiske indsatser i de europæiske storbyers forstæder, siger Preben Bertelsen.

Da han hørte om terrorangrebene, blev han – som alle andre – chokeret, men de kom ikke bag på ham.

– ‘Nu igen’, tænkte jeg. Min næste tanke var, at angrebene bekræftede mig i, at min teori og vores arbejde med modellen er og forbliver en vigtig vej frem, når vi snakker langsigtet forebyggelse af fremtidige terrorangreb af lignende karakter.

Af samme grund ser Preben Bertelsen grund til at være optimistisk – uden at være naiv.

En god nok tilværelse

Han mener nemlig, at alle mennesker stræber efter en “god nok” tilværelse og en meningsfuld livsforankring (*life embeddedness*), og det princip ligger til grund for hans teori om tilværelsespsykologien og spiller en central rolle i uddannelsen og supervisionen af Aarhus-modellens mentorer.

For mænd og kvinder, der ender med at begå massedrab i Guds, Allahs eller en politisk ideologisk navn, er princippet ingen undtagelse, og Aarhus-modellen handler derfor om at identificere forandringspotentialet hos det enkelte menneske og anspore personer med risiko for at blive voldeligt radikaliserede til at handle ikke-voldeligt som demokratiske medborgere. Også selvom de oplever en følelse af eksklusion og magtesløshed, og selvom de oplever et mismatch mellem det “gode nok” liv og mulighederne for at skabe et “godt nok” liv.

– Efter terrorangrebet i Paris i begyndelsen af 2015 gav de fleste politikere udtryk for i medierne, at det her ikke er et spørgsmål om at forstå, men et spørgsmål om at bure disse mennesker inde. Det mener jeg er en fejlantagelse. Vi har tabt på forhånd, hvis vi stopper med at forsøge at forstå, hvad der driver disse mennesker. Det er vi nødt til at få en videnskabelig og menneskelig indsigt i. Det er ikke et udtryk for blødsødenhed, men en pragmatisk, nøgtern og humanistisk betragtning, siger Preben Bertelsen.

Forskning i radikalisering identificerer flere fællesnævner, som både gælder for den gruppe, han kalder “klassiske” terrorister – fx Osama bin-Ladens håndlangere, der fløj to fly ind i World Trade Center i New York – og for den nye gruppe af terrorister med en “diffus modidentitet”. Såkaldte cross-over-terrorister – Preben Bertelsen nævner Omar el-Hussein (manden, der angreb Krudttønden og den jødiske synagoge i København) – hvis profil ‘krydser’ grænserne mellem kriminalitet og psykosociale eksklusioner og hverken har fodfæste i et ideologisk eller religiøst fællesskab eller i et bandemiljø.

Begge grupper oplever en grundlæggende utilfredshed med tilværelsen, et ønske om at noget skal være anderledes, en historie af krænkelse og ikke mindst en længsel efter at høre til, som skaber et had mod dem, der udelukker.

– De føler sig ikke godt nok forankret i tilværelsen, de føler sig ekskluderet fra fællesskaberne og oplever ikke, at den måde, de griber livet an på, fører til noget meningsfuldt. Dermed ekskluderes de fra at høre til og fra at kunne handle ordentligt og anstændigt. En livslang eksklusion er en vigtig forklaring på, hvorfor nogle mennesker ender ikke blot som politisk eller religiøst radikaliserede, men som voldeligt radikaliserede, siger Preben Bertelsen.

Men andre risikofaktorer spiller også ind.

– Voldsparathed er også en vigtig faktor.

Hvis man fx vokser op i et miljø, hvor man fra barnsben har været vidne til, at tilværelsens udfordringer håndteres med vold frem for på en diskuterende måde.

Ifølge Preben Bertelsen er der også grund til at tage notits, hvis et ungt menneske begynder at søge sort-hvide forklaringer på livets spørgsmål og giver udtryk for ikke at bryde sig om flertydigheder og uklare svar.

Problemet er, at alarmsignalerne – som fx i Omar El-Husseins tilfælde – drukner i administrativ forvirring om handleansvar og samarbejde. Det er lidt som at se et orkester med begavede musikere, som ikke spiller sammen

– Preben Bertelsen, professor i psykologi

– Det kan skyldes, at personen har været udsat for negativ flertydighed i opvæksten, fx uforudsigelige forældre. Det kan også skyldes en mere kognitiv stil præget af flertydighedstolerance, siger han.

Moralsk frakobling

Den 'socialkognitive grundstil' og de 'socialkognitive mønstre' er vigtige brikker i det puslespil, som Preben Bertelsen forsøger at lægge sammen med forskerkolleger og medarbejdere fra Aarhus Kommune og politiet.

En radikaliseret socialkognitiv grundstil kan også komme til udtryk, hvis en person ikke bryder sig om at skulle forholde sig til og indtage modstridende holdninger eller værdier – et fænomen, der med psykologisk fagterminologi kaldes kognitiv dissonans.

– Når man på den ene side godt ved, at man ikke må slå andre mennesker ihjel, men at man samtidig ser "fjenden" – fx den oplevede ekskluderende samfundsgruppe – som ikke-mennesker, der fortjener at dø. Her vil en radikaliseret person ikke forsøge at rumme modsætningen og forstå den, men i stedet se bort fra den ene faktor.

Ifølge Preben Bertelsen fører den type reaktion let til en moralsk frakobling.

– De styrende billeder, vi bruger til at handle fornuftigt, fravælges, og i stedet ser vi en dehumanisering hos disse mennesker. Den stil kan forværres ved social eksklusion, eller hvis en person optages i en religiøs gruppe, og det er denne type mekanismer, vi har brug for at få mere viden om via forskningen, siger han.

Netop den slags viden og andre vigtige informationer arbejder det forebyggende led i Aarhus-modellen med at indsamle om unge mennesker, og det foregår i samarbejde med myndigheder, forældre, skole, ungdomsklub, socialarbejdere og politi. Endemålet er at kunne vurdere, om en person er på vej til at blive voldeligt radikaliseret og sætte ind med dialog-baserede, forebyggende indsatser.

Her møder Aarhus-modellen, ligesom alle andre tidligere indsatser, en af sine største udfordringer. For hvordan afgør man, om et ungt menneske fx pønser på at gå i hellig krig, eller om der i stedet er tale om det, Preben Bertelsen kalder "en falsk positiv"? Altså et ungt menneske, der "i ekstremistisk grad" søger religiøse eller politiske svar i forbindelse med sin identitetsudvikling og eksistentielle søgen, men uden at bevæge sig ned ad voldens vej?

Ifølge Preben Bertelsen sker der typisk det, at folk i de unges miljø på skolerne og i ungdomsklubber i kølvandet på en terrorbegivenhed ser spøgelse og fejlagtigt udpeger et ungt menneske som værende i en radikaliseringsproces.

– Disse unge har muligvis et berettiget ubehag ved tilværelsen og samfundet. Det ser vi allerede i 6. klasse. Men hvor det unge menneskes ubehag i stedet fører til, at personen melder sig ind i et politisk parti og kæmper for at ændre samfundet ad demokratisk vej, siger Preben Bertelsen.

Paradoksalt nok kan den stigmatisering, som en 'falsk positiv' medfører, føre en person ud i en stærkere radikalisering.

– Det kan finde sted, hvis vi fx udpeger en gruppe unge muslimer eller indvandrere, som lever deres liv på en ordentlig måde – altså inden for lovens og demokratiets rammer, siger Preben Bertelsen.

Skillelinjen mellem radikaliseret adfærd og psykosociale problemer er i praksis endnu sværere at tegne, fordi en risikofaktor hos ét menneske kan være en beskyttelsesfaktor hos et andet.

– Monomani er et godt eksempel. Det er en tilstand, der kan medføre, at man bliver opslugt af en religiøs eller politisk idé, som i kombination med andre risikofaktorer kan udarte sig i farlig ekstremistisk retning. Men monomani kan også føre til, at en person bliver til en dygtig kunstner eller forsker, siger Preben Bertelsen.

Han understreger, at der hverken findes eller kan opstilles simple profiler for voldelig ekstremisme eller simple radikaliseringsbaner, der fører derhen.

Analytisk set er radikalisering med andre ord en glat fisk at få hænderne omkring, og det forsøger Aarhus-modellen at tage højde for ved at trække på forskning og viden fra så forskellige discipliner som psykologi, sociologi, politologi, jura, kultur- og religionsvidenskab.

Ifølge Preben Bertelsen vil der altid være en vis usikkerhed forbundet med at identificere handlinger, adfærd eller sågar et boligområde som enten risiko- eller beskyttelsesfaktorer, men det bør ikke afholde andre fra at arbejde med modellen.

I hans optik er der ikke noget, der hedder “for tidlig indgriben”.

– Så længe man sørger for at holde distinktionen mellem voldelig radikalisering og ikke-voldelig radikalisering for øje, når et ungt

menneske dukker op på myndighedernes, skolens eller familiens radar.

Aldrig for sent

Omvendt er det heller aldrig for sent, mener han. Det var Omar El-Hussein et klokkeklart eksempel på.

– Efter min bedste vurdering var han ikke uden for rækkevidde, men der var ingen, der rakte ud til ham. Heller ikke da han selv kort tid før terrorangrebet bad kommunen om hjælp til at finde et job og et sted at bo, siger Preben Bertelsen.

– Problemet i den slags sager er hverken, at vi mangler viden om personen eller dygtige fagfolk hos kommunerne og myndighederne. Problemet er, at alarmsignalerne – som fx i Omar El-Husseins tilfælde – drukner i administrativ forvirring om handleansvar og samarbejde. Det er lidt som at se et orkester med begavede musikere, som ikke spiller sammen, siger han.

Trods den slags systemfejl og adskillige terrorangreb alene i Danmark og Frankrig i 2015 insisterer Preben Bertelsen på at holde fast i et optimistisk syn på fremtiden.

– Historien er fyldt med personer, som har begået forfærdelige ting, men som bagefter har været i stand til at leve et anstændigt liv. Det siger mig, at vi aldrig må opgive håbet om, at vi alle principielt vil kunne leve i et fællesskab, siger han.

– Vi må prøve at forstå, hvad det er, mennesker stræber efter. At en terrorists udgave af “en god nok tilværelse” er forrykt, betyder ikke, at vi ikke kan udskifte den idé. Deri ligger potentialet. At disse menneskers måde at håndtere tilværelsen på kan forandres gennem udvikling, almen dannelse, oplysning og terapi samt ordentlige eksistensvilkår. ●